

התרגום כהרכבה

ראובן צור: החליל והקוקיה; תרגומים משירת אירופה עם מסה על אמנות התרגום; הוצאת הקיבוץ המאוחד; 240 עמ'

ספרים מסוג הקובץ "תרגומי שירה" של ראובן צור, על המסה שבחלקו השני, פונים מטבעם אל מיעוט אנן של שני קהלי יעד: אל קוראים לא רבים, שהינם צרכני תרבות וחובבי שירה במיוחד, ואל חוג מצומצם אף יותר של יוצרים, מבקרים, מתרגמים ועוסקי בספרות מקצוענים.

מבחר התרגומים, המהווה - כמותית - את עיקר הקובץ, פורש מעין חרך כרונולוגי-לשוני מעניין ומגוון, אף אם כלתי שיטתי, חלקי ותלוי-טעם של שירה, שנכתבה בלשונות ובחיק תרבויות וארצות אירופיות שונות, מימי הביניים המאוחרים, עבור תקופות הרנסנס והבארוק, דרך התקופה הטרומנטית והרומנטית וכלה בסימבוליזם של המאה ה-19 ובשירה מן המאה ה-20.

מרבית המשוררים המיוצגים בקובץ, הם צרפתים, אנגלים והונגרים; כן כלולים בו שירי משוררים גרמנים במבחר מקורי, אך קטן יותר, ושיר בודד המתורגם מספרדית. המאוחרים שבמשוררים הם יוצרים הונגרים מן המאה ה-19 ומחציתה הראשונה של המאה ה-20, רובם שמות מובילים בתחומם, שתרגומם מאפשר להביר הכרות ראשונית, או להתודע מחדש אל שירה אוטונית למדי, אסימטרית.

העדר מבוואות ביוגרפיים-ספרותיים, ולו קצרים, לצד התרגומים, מקשה על הקורא, שאיננו מקצוען, את העיון במבחר זה מן הרפרטואר הקלסי של השירה האירופית והכולל גם יצירות ידועות מאוד, שתורגמו כבר לעברית מספר פעמים. חסר זה מכביר על הקורא למקם את השמות, בעיקר הפחות מפורסמים, בקונטקסט ההיסטורי-תרבותי שלהם, ויש בו, כמדומה, כדי לעשות את ההנאה שבקריאה הראשונית לשטחית ובלתי ממקדת, ולהותיר רווק את צרכן התרבות היותר תובעני בתחושה של דיסאוריינטציה ספרותית.

עם זאת, טעמו המקורי של המתרגם בבחירת היצירות ראוי לציון מיוחד, ובזכותו אנו מגלים פניני שירה בשכחות, כמו שירו הבודד של רילקה על "גורם אפולו קדום" (עמ' 133), המיטיב לייצג את שירת האובייקטים (Dindichtung) שלו, או של לורד סניסון (עמ' 110), כמו גם הסונט היפהפה של דנטה גבריאל רוסי (עמ' 112), ושיריהם המיוחדים של הופמן הופמנסולדאו ("על ארעיות היופי" - עמ' 127, ושל זימון דר "בלילה בו לא יכולתי לישון" - עמ' 125); כך, מרשים מחדש, שיר מפתח ארס-פואטי (ולא כותרת) של ג'ון קיטס (עמ' 100), והוא הדין בשיריו

דנטה גבריאל רוסי

רוויי הנומור הונגרי של פי קרינתי (עמ' 155-156), ולצידם שירו הלירי-פוליטי הנפלא, "ארס פואטיקה" (עמ' 163), של אטילה ג'וף, אף הוא הונגרי, שלא לדבר על אחרים משיריו הווירטואוזיים של פרנסואה ויון האגדי, ככל הנראה המוקדם שבמשוררים המיוצגים בקובץ, והערה נוספת: אם כוון מבחר התרגומים מעיקרו, לשמש כעין מאגר אילוסטרציות להבחנת העבודה ולעקרונות היישומיים של תורת התרגום המוצעת במסה המפורטת והשיטתית שחותמת את הקובץ, מתבקש היוו - שמול כל תרגום יופיע במלואו גם הטקסט המקורי, לפחות בשפות שרוב הקוראים בכות מצוי בהן.

ההדגמות הפרגמנטריות מלשון המקור הכלולות במסה, משאירות מכל מקום, את הקורא המסוקרן, ומתצית תאוותי בידו. בדומה, גם ההערות המעטות, שטופיעות בין אוסף התרגומים למסה, אינן מהוות תחליף "לגלוסאר" יעיל. המסה על "השיר המתורגם כאובייקט אסתטי" היא אפוא, "לב הנרעין" של הקובץ, והיא המעניקה לכידות כלשהי לאוסף התרגומים שלפניה.

במסגרתה, פורש ראובן צור בסכמה עקבית בהנחותיה המוקדמות ובתפיסותיה, את היררכית "שיפוטי ההעדפה" ואמות המידה שהנחהו כמתרגם בשלבים שונים. בהדגישו, כי השיקולים שהובילוהו אל פתרונותיו התרגומיים, מהווים בחלקם המכריע "רציונליזציה שלאחר מעשה", ובהלקם הלא מבוטל הינם השראתיים - אינסואיטיביים, מזדמנים ו"לא מנומקים", הוא מציע, למעשה, מתודת עזר כללית, מובנית ומועילה למתרגמים משפות מקור שונות אל שפות יעד שונות;

עיקרי הדברים עשויים לעניין גם קוראים שאין עוסקים בתרגום, אם נקנו בהתמצאות מסוימת, או לפחות, בפתיחות לפונטיקה, אטימולוגיה, סמיוטיקה, וענפי לשונאות נוספים. הקונספציה הערכית בתפיסתו היא אסתטיציסטית, בהניחה שמהותה של יצירת האמנות בכלל, היא בפתרון ה"אלגנט", שהיוצר, במדיום כלשהו, מוצא לבעיה נתונה, בבחינה "יצירת

כלכלי אמנותו, כללי ההרמוניה והקונטרפונקט, תורת המשקל ומלאכת המכחול"... בתחום הרעיונות והטכניקה כאחד (עיון עמ' 189, ביצוט מכתבה של פפיטה האורח).

מלאכת התרגום, ובייחוד תרגום שירה, מתחבטת ומתמרנת, מתוקף היותה מלאכת "העתקה" מכלי אל כלי, בין שני משתנים עיקריים של השיפוט האסתטי: דיוק (=נאמנות למקור) ויופי. למרות היותה, קובע צור, אמנות בזכות עצמה, כלומר "פואסיס" לכל דבר, היא הייבת להיות מודעת לנחיתותו האינהרנטית של התרגום ביחס למקור, כשם שהיא הייבת להביא מראש בחשבון את אילוציה ומגבלותיה בתחומי גורמות המשקל, הפרוזודיה, התחביר, פיגורטיביות הלשון, הדקויות הסמנטיות וההדגשים התמטיים והאווירתיים. העיקרון המנחה הוא, כי טובת "אלגנטיות" הפתרון דורשת כמעט תמיד ויתורים, או הכרעות בעד ונגד גורמה זו או אחרת, בתנאי שהן הבעיה והן פתרונה ניכרים כאורח סימולטני במיצר המוגמר" (עמ' 190).

כך, למשל, קריטריון יישומי, המודגם היטב באמצעות "שיר סתיו" הידוע של רמבו מול תרגומיו לעברית ולהונגרית, הוא מציאת שווי-ערך פונולוגיים-סימיוטיים בין שפות בעלות מרכות פונולוגיות שונות, או אף רחוקות זו מזו, תוך מיצוי מירבי של הפונולוגיה בלשון היעד ליצירת אפקטים צליליים-אווירתיים, או צליליים-תוכניים קרובים ככל האפשר לאלה של לשון המקור.

עיקרון רומה פועל בתרגום מצופן לצופן גם בתחום "שוויון הערך" המטרי, התהבירי והסמנטי, או בשלבים במשולב, כמורגם, למשל, בהשוואת שירו של בודליר "הענויות" (עמ' 143-144) לשישה מתרגומיו השונים לעברית (עמ' 197 ואילך).

ההנחה, שמיקומה של המלה בשיר מוכתב על-ידי פעולת-גומלין של מספר הכרעות סימולטניות - צליל, משמעות, צורה דקדוקית, תפקיד

תחבירי וכזו (עמ' 200), מובילה את המתרגם, במקביל ליוצר המקורי, אל הכרעות שמידת ה"אלגנטיות" שלהן נקבעת, בסופו של דבר, על-ידי ההרמוניה הפנימית המושגת במוצר המוגמר החדש בלשון היעד; מוצר זה אמור להוות את ה"רפרודוקציה" המוצלחת ביותר של ה"ציר" המקורי לפיו נעשתה, ולו במחיר של סטיות מתחייבות מן הנאמנות "ללא דופי" (=דיוק) למרכיבים הנפרדים של היצירה המקורית.

בהתלבטות בין "שיפוטי דיוק" ל"שיפוטי יופי" בתחומי הלשון השונים, כמו גם בהכרעה בין פתרון לשוני "דיבורי" לעומת פתרון לשוני "ספרותי", צריך אפוא לקבוע, הניצול המירבי של הפוטנציאל הצלילי והסמנטי בשיר המתורגם, תוך שימוש גמיש באופציות התמרון לסגיהן בתוך חומרי לשון-היעד, ובו זמנית תוך התחשבות במגבלות ובאילוצים המקבילים, ב"מוסכמות השיריות" ובסידורת התוכניים הרלוונטיים המצויים בשיר המקורי.

מכאן "השמטת אינפורמציה" והפרות שונות ביחס לגורמות הסגנוניות, התחביריות והאחרות של הטקסט המקורי הן המחיר הבלתי נמנע, לעתים, של יפיי-התרגום (עיון: ניתוחם ההשוואתי של מספר תרגומים מאנגלית ומגרמנית בעמ' 200-213, במסגרת קיצורי-הדרך המתודי למתרגמים, מציע צור גם מתכון תמציתי ושימושי מאוד בן "חמישה עיקרים" (עמ' 214), ועם זאת הוא דוחה במסגרת "אני מאמין" מקצועי וגמיש כאחד זה, כל מגמה של נטייה "מוניסטית" לשיפוט ערכם של תרגומים ביחס למקורותיהם.

בטיכומו של דבר, ברוב היבטיה עשויה התזה של צור, המעדיפה את שיקולי אחדותו ומורכבותו של המבנה הפנימי של יצירת אמנות, על פני שיקולי "הרלוונטיות להווה של זיקותיה ההיצונית", לשרת, אסימטרית בפרופורציות ובהדגשים שונים, גם מתרגמים העוסקים ב'אנרים' ספרותיים שאינם שירה. ■

לאה גלזמן

אורית קרוגלנסקי

יש נמלים על הקיר שלי
אבל אין לזה משמעות
בסופו של דבר הכל
נרציאציות על אותו נושא
אנחנו קמים מהמטה
ומודים זה לזו בנימוס
זה היה מיתר
זאת טעות שפכר פעם עשיתי
צריך לחסל את הנמלים
אני חושבת שהן ראו הכל.